

Ірина М. Вахович, Ірина В. Олександренко, Олена В. Потьомкіна
**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ
ПІДПРИЄМСТВ У РОЗВИТКУ РЕГІОНУ**

У статті досліджено теорії регіонального розвитку. Здійснено систематизацію теорій регіонального розвитку за напрямками і факторами розвитку. Детально описано окремі теорії регіонального розвитку з позиції впливу підприємств на розвиток регіону. Виокремлено основні характеристики теорій, що визначають роль підприємств у розвитку регіону.

Ключові слова: підприємство; регіон; регіональний розвиток.

Літ. 47.

Ірина М. Вахович, Ірина В. Олександренко, Елена В. Потёмкина
**КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ
РОЛИ ПРЕДПРИЯТИЙ В РАЗВИТИИ РЕГИОНА**

В статье исследованы теории регионального развития. Осуществлена систематизация теорий регионального развития по направлениям и факторам развития. Подробно описаны отдельные теории регионального развития с позиции влияния предприятий на развитие региона. Выделены основные характеристики теорий, определяющие роль предприятий в развитии региона.

Ключевые слова: предприятие; регион; региональное развитие.

Iryna M. Vakhovych¹, Iryna V. Oleksandrenko², Olena V. Potomkina³
**CONCEPTUAL PRINCIPLES IN DETERMINING THE ROLE
OF ENTERPRISES IN REGION'S DEVELOPMENT**

The article studies the theories of regional development. The classification of the regional development theories is carried out according to the directions and factors of region's development. Some of the regional development theories are described in details from the perspective of enterprises impact on regional growth. The authors determine the key features of these theories which define the role of business in region's development.

Keywords: enterprise; region; regional development.

Постановка проблеми. Динамічні перетворення у світовій та національній економіках спричиняють підвищену увагу до вирішення кола питань, що стосуються розвитку окремих регіонів. Ріст ролі регіонів у становленні сучасних держав та їх інтеграції надає більшої ваги процесам регіонального розвитку. За останні роки змінились умови розвитку регіонів, що пов'язано з процесами глобалізації, які підвищили мобільність товарів, капіталів, робочої сили та інформації. Мобільність матеріальних, нематеріальних, фінансових та трудових ресурсів вплинула на їх нерівномірне розміщення в окремих регіонах, що в подальшому призвело до неоднородності розвитку окремих територій в межах країни. Наявність диспропорцій в розвитку регіонів країни збільшує потребу у виявленні факторів, які підсилюють або навпаки послаблюють економічне, соціальне та екологічне становище. Вагому роль у розвитку регіону відіграють підприємства, що є важливою складовою зростання. Підприємства в результаті своєї продуктивної діяльності здатні примножувати дохо-

¹ Lutsk National Technical University, Ukraine.

² Lutsk National Technical University, Ukraine.

³ Lutsk National Technical University, Ukraine.

ди окремих економічних суб'єктів, а також місцевих та державного бюджетів. Роль підприємств в розвитку економіки регіону є важливою, оскільки завдяки цьому розвивається виробництво, активізуються зовнішньоекономічні зв'язки, впроваджуються інновації, відбувається приріст фінансових ресурсів в регіоні тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загалом, теорії регіонального розвитку та окремі їх характеристики досліджувались такими вітчизняними науковцями, як: З.В. Герасимчук [3], С.І. Іщук [5], О.С. Кіро [6], Л.Л. Ковальська [7], О.В. Мініна [12], Л.В. Пельгек [14], Ю.В. Рибак [16]. Розробка та обґрунтування теорій регіонального розвитку і дослідження впливу підприємств на розвиток регіону подано в працях зарубіжних вчених, а саме У. Айзарда [32], А.О. Вебера [2], О.В. Кузнецової [8], Р. Лукаса [34], Е. Маркузена [35], Г. Мюрдаля [13], М. Портера [15], Х. Річардсона [40], М. Сторпера [44], Й.Г. Тюнена [19] та інших. Однак варто відмітити, що відсутні дослідження щодо генези теорій регіонального розвитку з чітким виокремленням ролі підприємств у розвитку регіону, що дозволить обґрунтувати на практиці їх вплив на становлення економіки і розвиток регіону.

Невирішені частини проблеми. У працях вітчизняних та зарубіжних науковців багато уваги приділено обґрунтуванню факторів та закономірностей розвитку регіону. Однак неповною мірою висвітлено питання ролі підприємств як вагомого чинника регіонального розвитку. Сучасні дослідження впливу підприємств на розвиток регіону недостатньо пояснюються теоріями регіонального розвитку. Це свідчить про необхідність вивчення теорій регіонального розвитку та виокремлення їх основних характеристик відносно ролі підприємств у розвитку регіону.

Метою дослідження є обґрунтування ролі підприємств у розвитку регіону на основі теорій та концепцій регіонального розвитку.

Основні результати дослідження. Фундаментом для обґрунтування ролі підприємств у забезпеченні розвитку регіону є теорії регіонального розвитку. Загалом, теорії регіонального розвитку можна об'єднати в 4 групи, залежно від напрямів дослідження розвитку регіонів та факторів впливу:

- *теорії розміщення виробництва* (У. Айзард [32], А. Вебер [2], В. Крісталлер [22], В. Лаунгардт [33], А. Льош [9], А. Маршалл [11], Т. Паландер [38], Й.Г. Тюнен [19]) – доводять, що розвиток підприємств залежить від розміщення виробничих підприємств. Регіони, що мають сприятливі фактори розвитку виробництва, матимуть і більші перспективи економічного зростання;

- *неокласичні теорії* (Ч. Джонс [28], Е. Домар [23], Х. Зіберт [42], Д. Норт [36], Б. Олін [37], П. Самуельсон [18], Р. Солоу [43], Ч. Тібу [45], Р.Ф. Харрод [29], Е. Хекшер [30], Р. Хол [28]) – визначають, що на розвиток регіону впливають підприємства, які здійснюють експорт продукції і в кінцевому підсумку відбувається зрівнювання розвитку регіонів;

- *теорії кумулятивної причинності* (Ж.-Р. Будвіль [21], Г. Мюрдаль [13], Ф. Перру [39], Х. Річардсон [40], Дж. Фрідман [25], Т. Хегерstrand [27], А. Хіршман [31]) – обґрунтовують, що розвиток регіону визначають підприємства лідируючих галузей, які впроваджують інновації, що сприяє виникненню т.зв. полюсів росту, до яких пізніше наближаються відсталі регіони;

- *теорії нової економічної географії* (Е. Венайблес [26], П. Кругман [26], Р. Лукас [34], П. Ромер [41], М.Фуджіта [26]) – стверджують, що розвиток регіону відбувається збалансовано під впливом підприємств, що мають конкурентні переваги, здійснюють інвестиції в розвиток науки та людський капітал, їх основною метою є моделювання регіональних процесів;

- *теорії кластерного розвитку регіону* (М. Енрайт [24], М. Портер [15], М. Сторпер [44]) – визначають, що регіони, на території яких формуються скупчення підприємств (кластери), стають лідерами економічного розвитку та є найбільш конкурентоспроможними;

- *теорії структурних змін* (Р. Вернон [46], Е. Маркузен [35], М. Сторпер [47], Р. Уолкер [47], Й. Шумпетер [20]) – обґрунтовують вплив підприємств на розвиток регіону за окремими стадіями розвитку та реалізації інновації.

Одним із перших представників теорій розміщення виробництва був німецький економіст Й.Г. Тюнен [19], який розробив модель просторової організації сільського господарства. Він визначав, що чим продуктивніше (інтенсивніше) сільськогосподарське виробництво, тим ближче до центру (міста) воно розташовується. Основну увагу в теорії Й.Г. Тюнена приділено трьом головним факторам розміщення сільськогосподарських підприємств: відстані від господарства до міста; ціні за видами сільськогосподарської продукції; земельній ренті. Чим ближче до міста розташоване сільськогосподарське господарство, тим меншими є транспортні витрати та, відповідно, ціна продукції. Це підводить до висновку, що швидше розвиватись буде той регіон, біля якого розміщуються сільськогосподарські підприємства і який має ринки збуту для їх продукції. Послідовниками Й.Г. Тюнена [19] в напрямку визначення транспортних витрат вагомим фактором розташування виробництва є У. Айзард [32], А. Вебер [2], В. Крісталлер [22], В. Лаунгардт [33], А. Льош [9], А. Маршалл [11].

Транспортні витрати як вагомий фактор розміщення промисловості вивчав німецький економіст В. Лаунгардт [33]. Поряд із цим, він обґрунтував, що не лише цей фактор є визначальним у розташуванні промислового підприємства, і розробив просторову модель розміщення промисловості у вигляді трикутника, вершини якого відповідають сировині, енергії та ринку збуту. При цьому ідеальним розміщенням промислового підприємства буде перетин відрізків, що з'єднують вершини трикутника, де сукупні виробничі витрати є мінімальними. Однак, у теорії В. Лаунгарта [33] не враховано витрати праці як складової виробничих витрат, оскільки наявність дешевої робочої сили також буде стимулом для розміщення та розвитку промислових підприємств, що пізніше врахував у своїй теорії А. Вебер [2].

Теорія розміщення промисловості А. Вебера знайшла своє відображення у книзі «Про розміщення промисловості: чиста теорія штандарта (розміщення)» [2]. Відповідно до цієї теорії, на розвиток регіону впливають промислові підприємства, а на їх розміщення впливають три фактори: транспортна інфраструктура; виробнича інфраструктура та трудові ресурси.

В. Крісталлер [22] в теорії центрального міста також пов'язав транспортні витрати з торгівлею, зазначивши, що в одному місті розташовуються фірми, що мають приблизно однакового розміру ринки збуту, не потребуючи ввозу чи вивозу сировину та товарів. Перенасичення товаром ринку може бути досяг-

нуто лише тоді, коли він буде продаватись на максимальній відстані від міста виробництва. Таким чином В. Крісталлер [22] довів, що розвиток регіону залежить від підприємств, які взаємопов'язані між собою процесами: придбання сировини, збут продукції та обслуговування виробництва. Згідно з цією теорією, в регіоні розміщуються підприємства, які збувають і купують товари, роботи, послуги в межах регіону, зменшуючи витрати на транспортування.

Теоретичні міркування А. Вебера [2], В. Крісталлера [22], В. Лаунгардта [33], Й. Тюнена [19] розширює і узагальнює А. Льош [9] в праці «Просторова організація господарства», де поряд із транспортним фактором впливу розміщення виробництва визначає також ефект масштабу. Його основна ідея полягає у тому, що якщо ефект масштабу виробництва буде сильнішим за транспортні витрати, то фірми будуть розташовуватись в одному місці, а якщо транспортні витрати будуть більшими за ефект масштабу, то вони будуть розкидані по всьому регіону. Центральні міста будуть з'являтися там, де ринки різних продуктів відповідатимуть один одному. Таким чином, переваги від розміщення підприємств буде мати той регіон, в якому розташовані постачальники і споживачі або в якому виробничі умови для розвитку підприємств будуть перевищувати ефект від мінімізації транспортних витрат.

У. Айзард [32], продовжуючи дослідження А. Льоша [9], визначає простір як основний чинник прийняття та реалізації економічних рішень, оскільки промисловість буде розміщуватись ближче до ринків сировини та збуту. Розвиток регіону буде визначатись наявністю промислових підприємств та відповідно їх близькістю до сировини і споживачів, що зведе до мінімуму транспортні витрати.

Вагомий внесок у вивчення впливу просторових факторів на розміщення виробництва зробив А. Маршалл, визначивши, що розміщення промисловості в регіоні є важливою складовою його розвитку. Таким чином, теорія А. Маршалла стверджує, що розвиток регіону залежить не лише від наявності великих корпорацій, а й дрібних та середніх підприємств різних галузей, які забезпечують зовнішню економію на масштабах виробництва і не є менш конкурентоспроможними [11].

На відміну від інших представників теорій розміщення виробництва, шведський економіст Т. Паландер [38] у «Роботах з теорії розміщення» поєднав теорію розміщення підприємств і просторовий аналіз ринків, ввівши не враховані раніше фактори, що впливають на розміщення підприємств і розвиток регіону. До таких факторів він відніс попит, диференціацію цін на ресурси та можливість технологічної адаптації виробничого процесу до умов окремого регіону. За Т. Паландером, виробники будуть обирати для розміщення підприємств регіон з мінімальними витратами, високим попитом на продукцію, виробничі технології будуть пристосовані до внутрішніх умов.

Наступною групою теорій регіонального розвитку є неокласичні, які здебільшого пов'язані з міжнародною та міжрегіональною торгівлею, що впливає на розвиток регіонів. Представник неокласичних теорій Д. Норт [36] в теорії експортної бази визначає експорт вагомим чинником розвитку регіону, оскільки він сприяє зростанню експортоорієнтованих та обслуговуючих експорт галузей. Таким чином, у розвитку регіону важлива роль відводиться тим

виробничим підприємствам, які експортують товари, та підприємницьким структурам, які обслуговують сам процес переміщення продукції.

Послідовник теорії експортної бази Ч. Тібу [45] визначає, що, окрім підприємств, що здійснюють експорт, та сфери, що їх обслуговує, на розвиток регіону впливає населення, яке формує попит на продукцію через доходи. Однак цей фактор не завжди є реальним, оскільки, з одного боку, доходи населення прямо залежать від розвитку регіону та виробництва в ньому. Лише у разі, коли населення буде мати зовнішні джерела доходів, цей фактор займатиме визначальне місце в забезпеченні розвитку регіону.

Розвиток регіону під впливом експорту та імпорту у 1920–1930 рр. було обґрунтовано в межах теорії міжнародної торгівлі Б. Оліна [37] та Е. Хекшера [30]. Зміст цієї теорії зводиться до того, що регіон спеціалізується на експорті факторонасиченої продукції та буде імпортувати ті товари, для виробництва яких використовуються дефіцитні чинники. Ще один представник теорії міжнародної торгівлі П. Самуельсон [18] в розвиток тверджень Б. Оліна [37] та Е. Хекшера [30] щодо експорту та імпорту товарів вносить уточнення: мобільність чинників та вільна торгівля між регіонами зрівнює ціни та фактори виробництва [18]. В теорії Б. Оліна [37], П. Самуельсона [18], Е. Хекшера [30] зазначається, що на ранніх стадіях розвитку підприємства регіону експортують та імпортують товари, а пізніше відбувається переміщення самих факторів виробництва. Експорт та імпорт факторів виробництва дозволяє виробляти необхідні товари всередині регіону, що відповідно зменшує потребу в їх завезенні з інших регіонів.

Про роль підприємств у розвитку регіону також йдеться в теорії конвергенції Р. Солоу [43]. Основна ідея цієї теорії полягає в тому, що між регіонами в довгостроковій перспективі відбувається зрівнювання, що можливе через рівність для всіх регіонів (країн) таких показників виробництва, як: внесок фізичного і людського капіталу у ВРП, темп технічного прогресу, норма заощаджень, норма амортизації і темпів росту населення. При цьому підприємства відіграють роль у розвитку регіону за рахунок рівня технологічного оснащення та встановленої норми амортизації на засоби виробництва. Негативним у цій теорії є те, що в реальній ситуації зрівнювання між регіонами не може відбутись, оскільки кожен регіон відрізняється певною траєкторією розвитку, від якої і залежить його подальший розвиток.

Представники неокласичних теорій Е. Домар [23] та Р.Ф. Харрод [29] розвивали екзогенну теорію зростання, яка базується на тому, що розвиток регіону залежить від пропозиції інвестицій, які повинні бути реалізовані на підприємствах. Пізніше достатній обсяг інвестицій забезпечить належний обсяг виробництва, експорту та підвищить темпи зростання доходів населення, що вважається головними факторами економічного регіонального зростання в інших неокласичних теоріях.

Представники неокласичного напрямку Х. Зіберт [42], Р. Холл і Ч. Джонс [28] у межах теорії регіонального зростання обґрунтували, що на розвиток регіону, окрім капіталу, праці, землі та природних ресурсів, впливають соціальні, інституціональні, політичні фактори та географічне розміщення. Ці фактори дозволяють працювати підприємствам з мінімальними виробничими

витратами і відповідно стимулювати регіональний ріст. Таким чином, у розвитку регіону важливу роль відіграють ті підприємницькі структури, діяльність яких повністю забезпечується внутрішніми факторами, що призводить до мінімізації виробничих витрат.

Загалом, неокласичні теорії зводяться до того, що в розвитку регіону важливу роль відіграють експортноорієнтовані підприємства, здатні виробляти певні товари з меншими затратами, ніж їх виробництво в інших країнах. Негативною стороною неокласичних теорій є те, що вони визначають, що з часом між регіонами відбувається зрівнювання, яке практично не можливе через різні внутрішні умови розвитку окремих регіонів.

Іншою групою теорій регіонального росту є теорії кумулятивної причинності. Базовою серед даного напрямку є теорія кумулятивного зростання Г. Мюрдаля [13], заснована на тому, що за рахунок спеціалізації та ефекту масштабу переваги окремих регіонів можуть вирости в довгостроковому періоді. Наявність таких переваг в окремих регіонах збільшує відставання малорозвинених територій та появу центрів (полісів) росту. Це пояснює те, що не може бути зрівнювання економічного розвитку регіонів, а лише може відбуватися наближення бідніших територій до тих, що перебувають на вищому рівні розвитку. Згідно з теорією Г. Мюрдаля [13], відсталі регіони отримують вигоди від розвинених регіонів через ефект дифузії інновацій. Сприяють цим процесам великі корпорації, які мають регіональні філії, прискорюючи процес поширення інновацій від центру до периферії.

Роль підприємств в розповсюдженні інновацій, що визначають розвиток регіону, досліджував шведський географ Т. Хагерstrand [27] у праці «Дифузія інновацій як просторовий процес». Основу його досліджень склала дифузія нововведень на підприємствах сільського господарства за допомогою імітаційного підходу. В основу імітаційного підходу лягли принципи, які виражають закономірності розповсюдження і отримання інформації про інноваційні продукти, що дозволило виокремити 4 стадії поширення нововведень: виникнення інновацій; дифузія інноваційних продуктів; накопичення інновацій; насичення окремими інноваціями.

Дж. Фрідман [25] у своїй теорії «центр – периферія» також пов'язав розвиток регіону з інноваційною діяльністю підприємств, яка активізується переважно в центрі, ніж на периферії. Більший рівень розвитку інноваційної діяльності в центрі по відношенню до периферії пов'язаний із доступом до інформації, інтенсивністю контактів та наявністю відповідних ресурсів.

Вплив спеціалізації на розвиток регіону досліджував у межах теорії прямого і зворотнього зв'язку А. Хіршман [31]. Його теорія базується переважно на тому, що просторовий ріст економіки в країні відбувається нерівномірно та незбалансовано через відсутність необхідних ресурсів, а рівні розвитку лише зближуються в довгостроковому періоді. Основна роль підприємств у даній теорії зводиться до того, що в регіоні будуть розвиватись ті суб'єкти господарювання, діяльність яких в повному обсязі буде задоволена внутрішніми ресурсами.

В теорії полісів зростання, яку розвивали Ж.-Р. Будвіль [21] та Ф. Перру [39], йдеться про те, що розвиток регіону тісно пов'язаний із наявністю під-

приємств лідируючих галузей. Започаткував теорію полюсів Ф. Перру [39], який стверджував, що в регіонах, де розміщені підприємства лідируючих галузей, виникають центри (полюси) росту, які притягують до себе усі виробничі фактори, оскільки можуть забезпечити найбільш ефективне їх використання. Ця теорія пояснює виникнення великих економічно розвинутих центрів, які притягують до себе фінансовий та людський капітал та забезпечують найбільший рівень віддачі на нього.

Теорію полюсів росту в подальшому розвивав Ж.-Р. Будвіль [21], який показав, що полюси зростання можна розглядати не лише як сукупність підприємств лідируючої галузі, а як окремих регіон, що зосереджує в собі підприємства різних галузей і є основним джерелом поширення інновацій. На розвиток регіону впливає сукупність підприємств різного галузевого підпорядкування, які впроваджують інновації і формують т.зв. полюс росту.

У теорії міської агломерації Х. Річардсона [40] визначено, що основним фактором зростання в регіоні є концентрація виробничої діяльності в містах, які є промисловими центрами. Ключова роль у виникненні промислових центрів відводиться виробничим підприємствам. Як чинники розвитку регіону в теорії міської агломерації враховано технічний прогрес та соціально-політичні фактори.

Теорії кумулятивної причинності здебільшого пов'язані з наближенням слабо розвинутих територій до сильніших на пізніх етапах розвитку, що відбувається за рахунок дифузії. Однак у теорії кумулятивного росту не враховуються малі підприємства, а вся увага приділена великим підприємствам лідируючих галузей. Малі підприємства виступають рушійною силою розвитку будь-якої економіки, оскільки їх зростання є запорукою становлення великих підприємств та створення лідируючих галузей.

Теорії нової економічної географії є сучасними концепціями в регіональній економіці. Засновником цієї теорії можна вважати П.Р. Кругмана, який у праці «Просторова економіка: міста, регіону та міжнародна торгівля» [26], написаний у співавторстві з М. Фуджітою та Е. Венайблесом, обґрунтував думку про збалансовану територіальну концентрацію різних факторів конкурентоспроможності фірми, що формує її конкурентні переваги та прибутковість в умовах конкурентного середовища простору. Згідно цієї теорії розвиток регіону залежить від чинників, що забезпечують конкурентні переваги фірми та прибутковості підприємств, що впливає на загальну регіональну прибутковість.

Засновники нової теорії економічного зростання, яку ще називають теорією ендогенного розвитку, Р. Лукас [34] та П. Ромер [41] вважали, що основними факторами економічного зростання в регіоні є рівень розвитку людського капіталу та науково-дослідницька діяльність. Це доводить, що для забезпечення регіонального зростання необхідно активно здійснювати капіталовкладення в інноваційний розвиток підприємств, вдосконалювати виробничі технології та підвищувати рівень знань населення.

Вагома роль в обґрунтуванні впливу підприємств на розвиток регіону відводиться теоріям кластерного розвитку, які є свідченням того, що території розміщення кластерів є найбільш розвинутими і конкурентоспроможними.

Засновником кластерної концепції є М. Портер [15], який розробив теорію про промисловий кластер, основною ідеєю якої є скупчення взаємопов'язаних і схожих за спеціалізацією підприємств. У розвитку регіону вагому роль відіграватимуть підприємства, взаємопов'язані між собою і здатні сприяти інноваціям, покращенню ділового іміджу та конкурентного середовища певної території.

Послідовником теорії про кластери був М. Енрайт [24], який дійшов висновку про існування регіонального кластеру. Під регіональним кластером він розумів географічну агломерацію підприємств, які працюють в одній або кількох споріднених галузях. М. Енрайт [24] у регіональному кластері вбачав сукупність як малих і середніх промислових підприємств або високотехнологічних компаній, які здатні поширювати новітні технології та забезпечувати конкурентоспроможність окремої території в межах країни. Це свідчить, що не лише великі корпорації здатні поширювати інновації, підвищувати конкурентоспроможність регіону та його розвиток, а й малі та середні фірми, об'єднані спільною метою впровадження інновацій.

У теорії «ідеального регіонального кластера» М. Сторпера [44] визначено, що підприємства, які формують кластер, здатні через дифузію інновацій, інформації та знань впливати на розвиток регіону та інших суб'єктів господарювання.

Загалом, згідно з теорією кластерного розвитку, вагомим фактором стабільності та довгострокового розвитку кластерів в межах регіону є здатність підприємств швидко створювати та реалізовувати інноваційні продукти. Про інноваційну активність підприємств та їх здатність розвиватись і приносити позитивні зміни в розвиток регіону йдеться в теоріях структурних змін.

Представник теорій структурних змін Й. Шумпетер [20] у своїй теорії інновацій визначає, що розвиток регіону відбувається циклічно, а перехід на наступний етап пов'язаний із зміною інноваційних ідей, які за певний проміжок часу себе вичерпують. Таким чином, підприємства, які постійно реалізують інноваційні ідеї, завжди будуть рушійною силою розвитку регіону.

Представники теорії структурних змін Р. Вернон [46] та Е. Маркузен [35] вважають, що розвиток регіону залежить від життєвого циклу підприємств. Теорія Р. Вернона [46] пов'язана з етапами життєвого циклу товарів, що виробляють підприємства. Якщо підприємства постійно вдосконалюють асортимент товарів, впроваджуючи інновації, то вони завжди будуть розташовуватись в одному регіоні, оскільки економія на ефекті масштабу для них не буде мати важливого значення.

Е. Маркузен [35] розвинув теорію циклічності прибутку, яка полягає в тому, що підприємства будуть розміщуватись там, де вони отримуватимуть вищі прибутки. На початковому етапі, коли виробництво буде монопольним, підприємства будуть розташовуватись там, де є відповідні ресурси, а у період надприбутків – там, де отримують вигоди від знань і кваліфікованої робочої сили. Підсумовуючи результати теоретичних суджень Е. Маркузен [35], необхідно зазначити, що прибуткова діяльність підприємств відіграватиме важливу роль у розвитку регіону. Оскільки зниження прибутку буде стимулювати їх переносити виробництво в інші регіони.

Згідно з теорією стадій територіального розвитку промислових фірм Р. Уолкер і М. Сторпер [47] зазначають, що регіональний розвиток визначають промислові фірми, що активізують міжрегіональні зв'язки. Основна ідея цієї теорії полягає в тому, що вплив промислових підприємств на розвиток регіону проявляється поетапно. На останній стадії розвитку промислові підприємства, які є носіями оновлень, розміщуються за межами великих промислових центрів, що повертає їх на початкову стадію локалізації. Таким чином, теорія Р. Уолкера і М. Сторпера [47] дозволяє зробити висновки, що регіональний розвиток залежить від розвитку самих підприємств, оскільки на етапі їх занепаду або відсутності нововведень вони перестають бути вагомим фактором регіонального зростання.

Загалом, теорії структурних змін свідчать, що підприємства на певних етапах свого розвитку повинні розробляти нові інноваційні продукти, оскільки з часом зменшуються їхні конкурентні переваги, з'являються імпорتنі товари та товари-субститути, що негативно відображається на результатах їх роботи та ролі в розвитку регіону.

Розглянуті теорії регіонального розвитку дають змогу виділити такі основні характеристики, що стосуються ролі підприємств у розвитку регіону:

- наявність виробництва промислової та сільськогосподарської продукції в регіоні;
- участь регіону в міжрегіональній та міжнародній торгівлі;
- забезпечення інвестиційного та інноваційного розвитку регіону;
- розвиток транспортної, соціальної та виробничої інфраструктури в регіоні;
- обмін інформаційними ресурсами в межах та за межами регіону.

Висновки. Підприємства є тим фундаментом, від якого бере свій початок розвиток регіону. Однак необхідно розуміти, що розвиток регіону залежить не лише від наявності підприємств, а й від результатів їх роботи, які впливають на фінансову стабільність. Це доводить, що лише фінансово стабільні підприємства можуть бути тим фактором, що позитивно впливає на напрями розвитку регіону, регіональні об'єкти розвитку, види діяльності, формування інфраструктури та ресурсне забезпечення. Для розвитку регіону необхідно стимулювати не лише ріст кількості підприємств, а й покращувати їх фінансові результати, що є запорукою їх фінансової стабільності в довгостроковому періоді.

1. *Бутов В.И., Игнатов В.Г., Кетова Н.П.* Основы региональной экономики: Учеб. пособие. – М.; Ростов-на-Дону, 2001. – 448 с.

2. *Вебер А.* О размещении промышленности: чистая теория штандорта / Пер. с нем. – М.: Книга, 1926. – 223 с.

3. *Герасимчук З.В.* Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації: Монографія. – Луцьк: Надстир'я, 2001. – 528 с.

4. *Історія економічних учень: Підручник / Л.Я. Корнійчук, Н.О. Татаренко, А.М. Поручник та ін.; За ред. Л.Я. Корнійчук, Н.О. Татаренко.* – К.: КНЕУ, 2001. – 564 с.

5. *Ицук С.И., Гладкий О.В.* Регіональна економіка: Теорія. Методи. Практика: Підручник / Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К.: Знання, 2013. – 447 с.

6. *Кіро О.С.* Еволюція теорій регіонального розвитку в економічній науці // Вісник соціально-економічних досліджень: Збірник наук. праць. – 2010. – №38. – С. 72–83.

7. Ковальська Л.Л. Оцінка конкурентоспроможності регіону та механізми її підвищення: Монографія. — Луцьк: Надстир'я, 2007. — 420 с.
8. Кузнецова О.В. Экономическое развитие регионов: теоретическое и практическое аспекты государственного регулирования. — М.: Эдиториал УРСС, 2002. — 309 с.
9. Льюш А. Географическое размещение хозяйства. — М., 1959. — 455 с.
10. Маркович І. Промислові кластери як інноваційна модель організації національного господарства // Галицький економічний вісник.— 2012.— №2.— С. 82—87.
11. Маршалл А. Принципы экономической науки. — М.: Прогресс, 1993. — 594 с.
12. Мініна О.В. Дослідження генези теорії економічного простору // *vistnic.stu.cn.ua*.
13. Мюрдаль Г. Современные проблемы «третьего мира». Драма Азии / Пер. с англ.; Общ. ред. д.э.н., проф. Р.А. Ульяновского. — М.: Прогресс, 1972. — 767 с.
14. Пельтек Л.В. Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми: Монографія. — Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. — 268 с.
15. Портер М. Конкуренция. — М.: Вильямс, 2001. — 495 с.
16. Рубак Ю.В. Теоретичні засади дослідження розвитку та функціонування кластерів в умовах глобальної конкурентної боротьби // Формування ринкових відносин в Україні.— 2012.— №2.— С. 94—101.
17. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Підручник / С.І. Дорогунцов, Т.А. Заяць, Ю.І. Пітюренко та ін.; За заг. ред. д-ра екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України С.І. Дорогунцова. — К.: КНЕУ, 2005. — 988 с.
18. Самуэльсон П.Э., Нордхаус В.Д. Экономика: Классич. учеб. от лауреатов нобелевской премии / Под ред. А.А. Старостиной, В.А. Кравченко; Пер. с англ. О.Л. Пелявского. — 18-е изд. — М.: Вильямс, 2008. — 1360 с.
19. Тюнен И.-Г. Изолированное государство. — М.: Экономическая жизнь, 1926. — 340 с.
20. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры. — М.: Прогресс, 1982. — 455 с.
21. Boudeville, J.R. (1996). Problems of Regional Economic Planning. Part I. Edinburgh. 192 p.
22. Christaller, W. (1933). Die zentralen Orte in Sudddeutschland. Jena.
23. Domar, E. (1957). Essay in the Theory of Economics Growth. N.Y.
24. Enright, M.J. (1992). Why Clusters are the Way to Win the Game? World Link, 5: 24—25.
25. Friedmann, J. (1987). Planning in the public domain: from knowledge to action. Princeton, N.J.: Princeton University Press. 501 p.
26. Fujita, M., Krugman, P.R., Venables, A.J. (1999). The Spatial Economy: Cities, Regions and International Trade. MIT Press, Cambridge MA. 640 p.
27. Hagerstrand, T. (1952). The propagation of innovation waves. Lund studies in Geography: Series B, Human geography, 4. Lund. Royal University of Lund, Dept. of Geography.
28. Hall, R., Jones, Ch. (1999). Why Do Some Countries Produce So Much More Output per Worker than Others? Quarterly Journal of Economics, 114: 83—116.
29. Harrod, R. (1952). Economic Essays. London. 265 p.
30. Heckscher, E.F. (1919). The Effect of Foreign Trade on Distribution of Income: Reading in the Theory of International Trade. Blakiston Series of Republished Articles on Economics, Vol. 4. 386 p.
31. Hirschman, A. (1958). The Strategy of Economic Development. New Haven, Conn.: Yale University Press. 270 p.
32. Isard, W. (1956). Location and space economy. Cambridge, Mass.: MIT Press. 240 p.
33. Launhardt, W. (1882). Der zweckmassigste Standort einer gewerblichen Anlage. Zs. d. Vereins dt. Ingenieure.
34. Lucas, R.E. (1988). On mechanisms of economic development. Journal of Monetary Economics, 22(1): 3—42.
35. Markusen, A. (1987). Regions: Economics and Politics of Territory. Rowman and Littlefield Publishers. 200 p.
36. North, D.C., Miller, R.L. (1990). The economics of public issues. New York, Evanston, San Francisco, London: Harper and Row Publisher. 179 p.
37. Ohlin, B.G. (1933). Interregional and International Trade. Harvard University Press. 625 p.
38. Palander, T. (1935). Beträge zur Standorttheorie. Uppsala.
39. Perroux, F. (1961). L'economie du XX siecle. Paris.
40. Richardson, H.W. (1969). Regional economics. Trowbridge, Wiltshire: World University, Redwood Press. 122 p.

41. *Romer, P.M.* (1998). Endogenous Technological Change. *Journal of Political Economy*, 1: 71–102.
42. *Siebert, H.* (2008). *Economics of the Environment: Theory and Policy*. Berlin: Springer-Verlag. 325 p.
43. *Solow, R.* (1956). Contribution to Theory Economic Growth. *Quarterly Journal Economics*, 70: 65–94.
44. *Storper, M.* (1992). The Limits to Globalization: Technology Districts and International Trade. *Economic Geography*, 1: 60–93.
45. *Tiebout, Ch.* (1956). A Pure Theory of Local Expenditures. *Journal of Political Economy*, 64: 416–424.
46. *Vernon, R.* (1966). International Investment and International Trade in the Product Cycle. *Quarterly Journal of Economics*, 5: 22–26.
47. *Walker, R., Storper, M.* (1981). Capital and Industrial Location. In: *Progressive Human Geography* (p. 473–509).

Стаття надійшла до редакції 12.02.2015.